

УДК 378.147

К 55

Ольга КОБРІЙ

ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті обгрунтовано сучасний стан розробки тенденцій розвитку змісту вищої педагогічної освіти України, що стосуються організації якісного засвоєння інформації та досвіду майбутньої діяльності студентів. Виявлено прогностичні тенденції удосконалення змісту педагогічної освіти у ВНЗ України XXI ст., що стали результатом демократичних перетворень упродовж XX ст. Необхідне врахування демократичних процесів в українській системі освіти та її інтегрування в єдиний освітній простір.

Ключові слова: *зміст педагогічної освіти, прогностичні тенденції, демократичні перетворення, ВНЗ України.*

Постановка проблеми. Система освіти в Україні, у т. ч. і вищої, відображає потреби суспільства, тобто основою життєдіяльності людини вважає ідею побудови гуманного суспільства. Водночас вітчизняна вища освіта повинна орієнтуватися на перспективу, стратегічні цілі Української держави, а тому – забезпечувати умови для демократичної освіти її громадян, розвитку їхнього громадянського самоусвідомлення, почуття власної національної гідності. Відтак модернізація змісту педагогічної освіти передбачає істотні зміни передовсім у програмах, підручниках, посібниках із навчальних дисциплін, в т. ч. педагогічних, – обсягу та якості інформації упродовж XX – початку XXI ст., пріоритетів і досвіду ВНЗ радянського періоду щодо поліпшення фахової підготовки студентів, які допоможуть подбати про забезпечення їхньої самореалізації, світогляду та компетентності, а також прогнозувати розвиток цього змісту в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні активно розробляються питання гуманізації та демократизації змісту педаго-

гічної освіти, які передбачають гуманітаризацію навчальних дисциплін, формування здатності учасників навчально-виховного процесу до самореалізації та саморозвитку, самовиховання, забезпечення партнерських суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачами і студентами тощо. Теоретичне обґрунтування демократичних процесів в українській системі освіти та її інтегрування в єдиний освітній простір, а також важливі тенденції та перспективи якісної підготовки фахівця, його професійного зростання відображені у працях А. Алексюка, А. Бойко, Г. Васяновича, Т. Завгородньої, І. Зязюна [4], В. Кременя, С. Ніколаєнка [6], О. Савченко та ін. Інноваційні процеси в системі підготовки вчителя досліджують І. Бех [1], І. Богданова (особистісно зорієнтований підхід), О. Вишневський [2] (пріоритети НВЗ та орієнтація навчання на перетворювальну діяльність), С. Золотухіна (ідея виховного навчання), І. Зязюн [4] (аналіз професійно-педагогічної підготовки вчителя в системі неперервної освіти), О. Глузман [3] (тенденції розвитку педагогічної освіти), М. Чепіль [9] (формування національної свідомості) та ін.

Дослідження тенденцій у змісті підготовки майбутнього вчителя, що стали результатом демократичних перетворень у змісті педагогічних дисциплін у ВНЗ України впродовж XIX та XX ст. не проводилося. Ці перетворення об'єднали багатьох у бажанні оновлювати педагогічну освіту, розробляти шляхи її вдосконалення та потребують використання відповідного досвіду.

Мета статті – обґрунтувати сучасний стан розробки тенденцій розвитку змісту вищої педагогічної освіти України, що стосуються організації якісного засвоєння інформації та досвіду майбутньої діяльності студентів і виявити прогностичні тенденції, що стали результатом демократичних перетворень у ВНЗ України упродовж XX ст.

Щоб функціонування освітніх закладів відповідало сучасним умовам, важливо, звісно, опираючись на силу традицій, відображати в їх діяльності потреби суспільства, засвоювати рівень європейських стандартів в освіті. Безумовно, зміна орієнтирів у змісті шкільної і вищої освіти сьогодні супроводжується обґрунтуваннями необхідності зорієнтованості виховання на моральні, національні та громадянські цінності, що сприяють становленню патріотичної свідомості майбутнього вчителя. Врахування досвіду оновлення змісту педагогічних дисциплін у кожному ВНЗ на певному історичному етапі

допоможе забезпеченню якісної освіти та ефективної професійно-педагогічної підготовки майбутнього фахівця. “Нині в Україні розгортається процес змін, що мають на меті всебічне забезпечення інтересів людини, сприяння її прагненню жити й творити в гармонії зі своїм соціальним оточенням, суспільними цінностями і природою. Спираючись на цей підхід, Україні потрібно забезпечити цілісну політику гуманітарного розвитку, адекватну завданням модернізації суспільства згідно із загальноєвропейськими тенденціями і національними пріоритетами”, – підкреслюється в Концепції гуманітарного розвитку України [5].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. ведеться активний пошук концептуальних засад формування змісту гуманітарної освіти й обґрунтування методологічних підходів до формування цінностей освіти загалом. Переорієнтація системи цінностей зумовила активну розробку нових підходів до навчання і виховання, а зміщення акцентів у ціннісних орієнтаціях людини потребує уточнення їхнього змісту, співвідношення освітніх традицій з вимогами щодо освіти (А. Ярошенко). На нашу думку, саме на основі цієї методології повинен вестися пошук прогностичних тенденцій удосконалення педагогічної освіти, зважаючи на сучасний історичний період розвитку суспільства.

Нами виявлені прогностичні тенденції розвитку змісту педагогічних дисциплін у сучасних умовах, які означають орієнтацію змісту педагогічних дисциплін на цінності європейського життя: пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, зміцнення моральних засад педагогічної діяльності, забезпечення можливостей для самореалізації молодих людей, їх відповідальності щодо упровадження принципів Болонської декларації (якості підготовки фахівців, зміцнення довіри між суб'єктами освіти, відповідності європейському ринку праці, мобільності, посилення конкурентоспроможності системи освіти тощо); відтак ідеться про забезпечення принципів якісного оновлення змісту педагогічних дисциплін та формування європейських стандартів якості освіти, розвиток системи незалежного оцінювання і моніторингу якості освіти й удосконалення галузевих стандартів вищої освіти. Це приводить не тільки до відповідного планування аудиторної, самостійної та практичної роботи студентів, а також висвітлення положень, які обов'язково пройшли перевірку життям, опанування досвідом упровадження теоретичних засад у практику.

Важливою прогностичною тенденцією формування змісту педагогічних дисциплін у ХХІ ст. є нарощування аксіологічного та діяльнісно-творчого компонентів змісту педагогічних дисциплін, що веде до створення нових програм, підручників, посібників, інтегрованих курсів, а також регулювання педагогом змісту матеріалу та створення ним можливості для самостійного вивчення його студентом. Значущим підходом до перетворення сучасного змісту вищої педагогічної освіти стає курс на інтеграцію навчальних дисциплін, який забезпечуватиме підготовку до різних видів педагогічної діяльності. Відтак до змісту такого інтегрованого педагогічного “простору” входять як філософські питання виховання й освіти, теорії навчання й освіти, школознавства, етнопедагогіки, основ педмайстерності, так і матеріал з історії зарубіжної та вітчизняної педагогіки, технологій навчально-виховного процесу, соціології освіти тощо.

Дотичними до проблеми формування змісту педагогічних дисциплін є процеси, пов’язані з удосконаленням його інформативного компонента. Йдеться про дослідження щодо забезпечення гуманітаризації (В. Кремень, Г. Онкович та ін.); інтеграції (І. Козловська) вищої освіти; різнорівневого характеру освіти (А. Бойко, С. Власенко); дистанційного (Л. Васильченко, А. Капська), профільного (О. Савченко) навчання тощо. До того ж потреба модернізації змісту вищої педагогічної освіти зумовлена тенденцією забезпечення якісної освіти впродовж усього життя. С. Ніколаєнко зазначає: “Висока якість освіти передбачає взаємозв’язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики і визначається стандартами освіти, оцінкою якості освітніх послуг суспільством. Держава спільно з громадськістю здійснює перманентний моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю” [6, 180].

У ХХІ ст. набули значного поширення ідеї вільного виховання, пов’язані з відповідними вимогами до обсягу та структури інформації у змісті освіти. Обов’язком викладача стає виокремлення фактів, що відіграють важливу роль у вихованні та навчанні молодих людей. Тому зміст педагогічних дисциплін важливо розглядати у контексті неперервної освіти (В. Андрущенко, Р. Гуревич, А. Коломієць); перспектив вищої педагогічної освіти (А. Алексюк, О. Глузман [3]); педагогічної майстерності (І. Зязюн [4], О. Лавріненко); історії й філософії вищої освіти (В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко

[6] та ін.). У зв'язку з цим у змісті педагогічних дисциплін активно розвиваються ідеї особистісної орієнтації (актуалізує ціннісно-мотиваційну сферу кожної особистості, її відповідність загальній меті освіти, потребам самовдосконалення, самореалізації та відображається у змісті останньої), нарощування творчого компонента, диференціації та індивідуалізації, комплексності, цілісності та інтегративності знань, що складають основу цієї підготовки та допомагають систематизувати, узагальнювати відповідну інформацію.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про зростання інтересу до питань формування педагогічної творчості (Р. Скульський, С. Сисоєва), інноваційної професійної (І. Гавриш), дослідницької (Г. Кловак, А. Степанюк) діяльності, професійної компетентності (С. Золотухіна, А. Хуторський) вчителів, реформування сучасної педагогічної освіти в країнах ЄС, пов'язаного з удосконаленням змісту широкого кола компетентностей майбутніх фахівців (А. Сбруєва). І. Зязюн зосереджує увагу на тому, що усвідомлення змістової сутності педагогічної професії, механізмів і меж педагогічної дії стає підґрунтям формування здібностей ставити і розв'язувати професійні завдання будь-якого рівня складності – від практичних до методологічних [4].

Завдяки увазі до введення компонентів, зорієнтованих на розвиток і виховання, процес оновлення змісту вищої освіти значно активізується, зокрема актуалізуються його розвантаження та збалансування, засуджується культ інформації (О. Вишневський [2]) тощо, котрі позначилися на педагогічних дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. щодо організації навчальної діяльності учнів та студентів. Досягнення виховної та розвивальної мети освіти, як з'ясувалося, допоможуть забезпечити як інформація, так і задачі, спрямовані на стимулювання творчої діяльності особистості. І конструювання змісту педагогічних дисциплін в умовах вищої освіти та перегляд пріоритетів у її побудові виявляється передовсім в успішній організації самостійної роботи студентів, керівництві їх самонавчанням, самовихованням, саморозвитком. Попри переважне для багатьох країн скорочення соціально-гуманітарних дисциплін у зарубіжних ВНЗ, все ж пропонується питання про підвищення рівня педагогічної підготовки фахівців (Р. Номбріх), виявляється педагогічний зміст знання (Л. Шульман). Чимало педагогів-дослідників розкривають особливості інноваційних процесів в європейській

вищій освіті (у контексті Болонського процесу). Перспективами дослідження є аналіз педагогічного інструментарію реалізації виявлених ідей стосовно розвитку змісту сучасної вищої педагогічної освіти на практиці.

Розкриваючи значення проблемних ситуацій у навчанні, А. Фурман акцентує увагу педагогів на проектно-пошуковій активності суб'єктів пізнання, наголошує, що є універсальним, на його думку, шляхом їх розв'язання, коли "невідоме, а згодом і відкрите знання стає власним здобутком" [10, 44]. Ідеї вченого щодо організації модульного навчання, побудови відповідного підручника можна використати під час викладання педагогічних дисциплін. Звісно, усі ці тенденції сьогодні значно поширилися завдяки Болонському процесу.

Перспективи педагогічної освіти втілюватимуть наші уявлення та переконання про саморозвиток, самовиховання, самореалізацію людини у навчанні, постійне самостійне навчання за допомогою мережі Інтернет. Готовність до самоосвіти та громадянська відповідальність за своє навчання завжди будуть цінними надбаннями особистості і займатимуть чільне місце у неперервній освіті. Це означає розповсюдження дистанційного навчання, зручних форм одержання освіти (очна, заочна, вечірня), застосування блочно-модульної технології, інтерактивних методів і засобів, більш індивідуалізованого навчання. Йдеться також про нормативно-правову базу для інноваційних процесів, різні засоби реалізації якісного вивчення навчальних предметів.

При індивідуалізованому навчанні частка самостійної роботи студентів дедалі зростатиме, а частка масових форм навчання зменшуватиметься, тому більш актуальними в майбутньому стануть методи, форми самостійної роботи, а також засоби навчання і виховання індивідуального призначення. Це, своєю чергою, вплине на процес формування змісту навчальних предметів, у т. ч. педагогічних, оскільки усі компоненти змісту орієнтуватимуть на самостійну роботу та індивідуальні особливості студентів (рівень підготовки, темп засвоєння, стиль взаємин з людьми тощо).

Важливою прогностичною тенденцією формування змісту педагогічних дисциплін у ХХІ ст. є також впровадження ефективних технологій, забезпечення форм і методів, які обов'язково включатимуть велику частку самостійної роботи студента, використання

засобів індивідуального призначення, та створення умов для оволодіння культурою, професійною майстерністю, нарощування гідності й інтелігентності, а також до різноманітних інноваційних реформ в освіті.

Усе це ставить проблему удосконалення педагогічної майстерності та підвищення кваліфікації фахівців. Як підкреслює І. Зязюн, “основною функцією підвищення кваліфікації, як невід’ємної ланки неперервної професійної освіти, є розвиток і формування професійно-педагогічної якості. Згідно з визначеною структурою, можливими напрямками цього процесу стають: нарощування кваліфікаційного об’єму (набуття нових спеціалізацій, перепідготовка); збільшення ступеня повноти структури компетентності; розширення сфери компетентності (кар’єрне і функціональне просування, своєрідна “професійна експансія”); опанування культурного досвіду різних суб’єктів, носіїв професійно-педагогічного досвіду; самовдосконалення у поступі до майстерності (як вищому прояві професійної якості)” [4].

Залучення українського студентства до впровадження у навчальний процес ВНЗ Болонської декларації окреслює великі перспективи щодо реалізації оновленого змісту педагогічних дисциплін. Залишається актуальним упровадження серед молодих людей інноваційних методик визначення педагогічних талантів, створення сприятливих умов для реалізації ними власних потреб та обдарувань, ширше їх використання в житті з метою якісної педагогічної підготовки. Звісно, йдеться про раціональне поєднання форм та методів навчання майбутніх фахівців, використання всіх можливостей аудиторної і позааудиторної роботи.

Оволодінню студентами педагогічною майстерністю сприятимуть пошуки дійових методів і форм активізації власних інформованості, розвитку, виховання. Це також позначиться на процесі формування змісту педагогічної освіти, спонукатиме до задоволення потреб та інтересів молодих людей, відповідальності майбутніх фахівців за професійний рівень підготовки. Поділ навчального матеріалу на модулі та включення студентів до самостійної діяльності передбачає впровадження у навчальний процес таких форм, як індивідуально-масове навчання (що означає самостійне виконання завдань усіма студентами одночасно), робота в парах, робота в групах і означає можливості для педагога допомагати студентам самостійно працю-

вати, коригувати індивідуальні завдання, у разі необхідності пропонувати простіші чи складніші завдання, допоміжні засоби (зразок, алгоритм, схему), застосовувати певні стимули роботи. До того ж будуть переважати пошукові і творчі методи навчальної діяльності студентів.

Педагоги сучасності розкривають нестандартні методи, застосування яких не лише допомагає формуванню практичних умінь і навичок (що часто мають місце у розв'язанні стандартних ситуацій), а й сприяє розвитку педагогічних здібностей студентів, їх творчості та самостійності. Так, Л. Прокопів, характеризуючи прийоми та методи навчання у ВНЗ, називає методи, які сприяють розвитку педагогічної обдарованості: системний аналіз, інтелектуальна атака, метод вільних асоціацій, використання теста-опитувальника, аналогій, проблемних задач, рольових ігор, тренінга тощо [7, 43].

Дослідження В. Сагарди [8], О. Поживілової щодо управління науково-методичною роботою педагогічних кадрів також виходять на рівень загальнопедагогічної підготовки усіх фахівців, оскільки для них завжди залишається актуальною сфера управління людьми та навчально-виховним процесом. Знову актуальними стають проблеми готовності студента до педагогічної професії (О. Мороз, В. Сластьонін), самоосвіти, самовдосконалення майбутніх учителів (В. Шевченко, Т. Шестакова) тощо.

Висновки. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. ведуться широкомасштабні дослідження процесів модернізації змісту педагогічних дисциплін, які стосуються ідей гуманізації і гуманітаризації, орієнтації на національні цінності, демократизації змісту педагогічних дисциплін та ін. Збільшення частки самостійної роботи студентів і нарощування творчого компонента змісту педагогічних дисциплін допоможуть забезпечити як інформація, так і задачі, спрямовані на творчу діяльність особистості. Прогностичними тенденціями розвитку змісту педагогічної освіти в сучасних умовах є: його орієнтація на пріоритети та цінності європейського життя, удосконалення галузевих стандартів та формування європейських стандартів якості вітчизняної освіти; нарощування аксіологічного й діяльнісно-творчого компонентів змісту педагогічних дисциплін; створення нових програм, підручників, посібників, інтегрованих курсів та відповідне регулювання змісту матеріалу; впровадження

ефективних технологій навчання, створення умов для оволодіння культурою і професійною майстерністю.

Перспективи формування змісту педагогічних дисциплін стосуються виявлення змісту дистанційного навчання, застосування інтерактивних методів і засобів, більш індивідуалізованого навчання (для кожного фаху), а також урахування професіограми підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Бех І. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / Іван Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5 – 14.

2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. Вишневський. – 2-е вид., доопрац. і доп. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.

3. Глузман А.В. Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Александр Владимирович Глузман. – К. : Інститут педагогіки и психологии профессионального образования АПН Украины, 1997. – 479 с.

4. Зязюн І. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / Іван Зязюн // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13 – 18. – [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/853/1/05ziasno.pdf>.

5. Концепція гуманітарного розвитку України від 27.03.2008 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.guon.kiev.ua/?q=node/446>.

6. Ніколаєнко С. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с.

7. Прокопів Л. Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина ХХ ст.) : монографія / Любов Прокопів. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 256 с.

8. Сагарда В. Система підготовки педагога в університеті / Володимир Сагарда // Рад. школа. – 1991. – № 10. – С. 73 – 77.

9. Чепіль М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / Марія Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 503 с.

10. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника : монографія / А. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 288 с.

Кобрий Ольга. Тенденции усовершенствования содержания высшего педагогического образования Украины. В статье обосновано современное состояние разработки тенденций развития содержания высшего педагогического образования Украины, касающегося организации качественного усвоения информации и опыта будущей деятельности студентов. Выявлены прогностические тенденции усовершенствования содержания педагогического образования в вузах Украины XXI ст., которые стали результатом демократических преобразований на протяжении XX ст. Необходим учёт демократических процессов в украинской системе образования и её интеграции в единое образовательное пространство.

Ключевые слова: содержание педагогического образования, прогностические тенденции, демократические преобразования, вузы Украины.

Kobriy Olha. Trends towards the improvement of the content of higher teacher education of Ukraine. The article grounds the current state of developing trends in the content of higher pedagogical education of Ukraine concerning the quality of the assimilation of information and students' future experience. The author revealed prognostic trends towards the improvement of the content of teacher education in higher educational institutions of Ukraine in the 21st century, which are the result of democratic changes during the 20th century. It is necessary to take account of the democratic processes in the Ukrainian education system and its integration into a single educational space.

Key words: content of teacher education, prognostic trends, democratic reforms, higher educational institutions of Ukraine.